

# Zbigniew Szeliga

---

## "Instytucja Prezydenta w państwach Europy Środkowo-Wschodniej", Bożena Dziemidok-Olszewska, Lublin 2003 : [recenzja]

---

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 11,  
275-277

---

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach  
dozwolonego użytku.

**Bożena Dziemidok-Olszewska, *Instytucja Prezydenta w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, Wydawnictwo UMCS, s. 386**

Przedmiotem recenzowanej książki jest instytucja Prezydenta w jedenastu państwach Europy Środkowo-Wschodniej, obejmujących Polskę, Czechy, Słowację, Węgry, Bułgarię, Rumunię, Litwę, Łotwę, Estonię, Rosję i Ukrainę. Zakres terytorialny książki jest więc bardzo szeroki, co wymagało od autorki dużego nakładu pracy przy jej opracowaniu. Mimo tego pominięcie w książce analizy instytucji Prezydenta w Białorusi stanowi pewien jej mankament. W szczególności za nieprzekonywające należy uznać uzasadnienie pominięcia Białorusi faktem „niespełnienia przez to państwo jednego z podstawowych kryteriów, mianowicie ustanowienia ustroju demokratycznego i funkcjonowania w tym państwie rządów autorytarnych” (s. 8–9). Niezależnie bowiem od tego, jaki charakter posiadają rządy w Białorusi, faktem jest, że występuje tam instytucja Prezydenta, który odgrywa bardzo istotną rolę polityczno-ustrojową.

Podjęcie się przez autorkę przeanalizowania instytucji Prezydenta w jedenastu państwach Europy Środkowo-Wschodniej zasługuje na pełne uznanie. W polskiej, a także zagranicznej doktrynie brak jest bowiem kompleksowego i wyłącznego opracowania instytucji Prezydenta występującej w tych państwach. W szczególności polskie prace na temat instytucji Prezydenta – nie licząc Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej – mają charakter fragmentaryczny i dotyczą niektórych państw Europy Środkowo-Wschodniej, przy czym najczęściej wchodzi w skład opracowań o systemach politycznych. Recenzowana książka ma zatem charakter nowatorski i wypełnia lukę, która występuje w doktrynie w zakresie instytucji Prezydenta w państwach Europy Środkowo-Wschodniej. Luka ta została tym bardziej wypełniona, gdyż autorka instytucję tę przeanalizowała – o czym niżej – w sposób wszechstronny i wieloaspektowy.

Przyjęta przez autorkę konstrukcja pracy jest logiczna i przejrzysta. Jest to przy tym konstrukcja tradycyjna stosowana najczęściej przy omawianiu instytucji Prezydenta. Do przyjęcia takiej konstrukcji autorka miała pełne prawo, tym bardziej że w swej książce dostrzega możliwość stosowania innych konstrukcji prac poświęconych instytucji Prezydenta. Dotyczy to zwłaszcza klasyfikacji kompetencji Prezydenta (s. 209 i n.).

Recenzowana książka – oprócz obszernego wstępu i zakończenia – składa się z pięciu rozdziałów. We wstępie znajduje się uzasadnienie wyboru tematu książki i jej celów, sformułowanie kilku hipotez i metod badawczych, scharakteryzowanie konstrukcji pracy i bazy źródłowej, w oparciu o którą książka powstała. Wstęp zawiera zatem wszystkie te elementy, które powinien zawierać. Rozdział pierwszy traktuje o genezie instytucji Prezydenta oraz o polityczno-historycznych uwarunkowaniach wprowadzenia i ukształtowania tej instytucji. Rozdział drugi został poświęcony pozycji i roli ustrojowej Prezydenta. W szczególności w rozdziale tym przedstawiono regulacje konstytucyjne dotyczące przyjęcia zasady podziału władzy i wyznaczenia w jej ramach lub poza nimi miejsca dla instytucji Prezydenta, a także zaprezentowano modelowe rozwiązania poszczególnych systemów rządów determinujących usytuowanie Prezydenta wśród organów państwowych oraz ich recepcje w państwach Europy Środkowo-Wschodniej. W rozdziale tym zostały również zawarte rozważania dotyczące funkcji ustrojowych prezydenta. Przedmiotem rozdziału trzeciego są zasady i tryb wyboru Prezydenta oraz zagadnienia związane z wykonywaniem mandatu prezydenckiego. Ukazane zostały różne sposoby wyboru Prezydenta i ich polityczno-społeczne konsekwencje, dokonana została analiza przyjętych uregulowań i ocena ich adekwatności wobec innych konstytucyjnych rozwiązań. Rozdział czwarty został poświęcony analizie kompetencji Prezydenta podzielonych przy zastosowaniu kryterium podmiotowego (kompetencje wobec innych organów) i przedmiotowego (kompetencje w określonych dziedzinach). W rozdziale tym zostały mianowicie omówione następujące kompetencje: zarządzające, w stosunku do parlamentu, w stosunku do rządu, w stosunku do władzy sądowniczej, w zakresie stosunków międzynarodowych, w zakresie obronności i bezpieczeństwa państwa oraz inne. Rozdział piąty zatytułowany: Prawne formy działania i odpowiedzialności prezydenta, charakteryzuje jego akty prawne i prerogatywy, instytucję kontrasyg-

naty, jego polityczną i prawną odpowiedzialność. Książkę kończy bardzo obszerne, bo liczące 36 stron zakończenie, w którym przedstawiono polityczno-ustrojową pozycję prezydentów w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, będącą rezultatem nie tylko konstytucyjnoprawnego statusu prezydentów, lecz także stylu sprawowania przez nich urzędu, ich osobowości politycznej oraz sytuacji politycznej, w jakiej działają. W szczególności w zakończeniu tym wyróżniono konstytucyjne modele prezydentur występujących w omawianych państwach oraz sposoby sprawowania władzy przez ich piastunów.

Powyższa konstrukcja książki na ogół nie wywołuje zastrzeżeń, z jedną wszakże uwagą. Jej zakończenie odbiega wyraźnie od tradycyjnego zakończenia, w którym są zawierane wyłącznie zasadnicze konkluzje wynikające z całej pracy. Tymczasem zakończenie recenzowanej książki zawiera całkiem nowe – skądinąd bardzo ciekawe – treści merytoryczne. Być może lepiej byłoby, gdyby owo zakończenie formalnie stało się szóstym rozdziałem książki, bo merytorycznie nim pozostaje.

Pod względem merytorycznym książkę pani Bożeny Dziemidok-Olszewskiej należy ocenić bardzo wysoko. Przy jej pisaniu autorka zastosowała kilka metod badawczych, a mianowicie metodę porównawczą, prawnokonstytucyjną, prawnohistoryczną i wreszcie analizę systemową w ujęciu funkcjonalnym. Dzięki temu instytucja Prezydenta w państwach Europy Środkowo-Wschodniej została wszechstronnie i wieloaspektowo przeanalizowana. Tym samym temat rozprawy został w zasadzie wyczerpany. Stosując różne metody badawcze w rozprawie znalazły się trzy podstawowe płaszczyzny rozważań. Po pierwsze, płaszczyzna prawnokonstytucyjna. Po drugie, płaszczyzna empiryczna i wreszcie po trzecie – ocenno-postulatywna.

Szczególnie rozwinięta jest prawnokonstytucyjna płaszczyzna rozważań, autorka trafnie przeanalizowała liczne rozwiązania konstytucyjne dotyczące instytucji Prezydenta w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, wykazując się umiejętnością interpretacji przepisów konstytucyjnych, a także dużą wiedzą w zakresie teorii prawa konstytucyjnego. Uwzględniła przy tym najnowsze ustalenia doktrynalne nie tylko polskie, lecz również zagraniczne. Warto też dodać, że przedmiotem analizy stały się nie tylko przepisy zawarte w konstytucjach państw Europy Środkowo-Wschodniej, lecz również konstytucyjne przepisy obowiązujące w USA i w państwach Europy Zachodniej. Dotyczy to zwłaszcza Konstytucji V Republiki Francuskiej i Konstytucji fińskiej, które wywarły wpływ na niektóre rozwiązania konstytucyjne występujące w państwach Europy Środkowo-Wschodniej. Reasumując, należy podkreślić, iż prawnokonstytucyjna płaszczyzna rozważań została w pracy całkowicie wyczerpana. W szczególności ustalono ogólne i specyficzne cechy instytucji Prezydenta w omawianych państwach.

Gdy chodzi o empiryczną płaszczyznę rozważań, to nie przewija się ona w całej pracy. Szczególnie bogata jest ona w rozdziale pierwszym pracy traktującym o genezie i kształtowaniu się instytucji Prezydenta, w rozdziale trzecim poświęconym wyborom prezydenckim i w zakończeniu pracy. Tu autorka wykazała się umiejętnością w selekcjonowaniu danych z praktyki, koncentrując się na najistotniejszych z punktu widzenia tematu rozprawy, a także ich oceny z punktu widzenia ustaleń teorii polityki. Jednak w innych rozdziałach pracy praktyka albo w ogóle nie została uwzględniona, albo została uwzględniona wycinkowo. Dotyczy to zwłaszcza praktycznej realizacji kompetencji Prezydenta np. do rozwiązania parlamentu, do odmowy podpisania ustawy, czy też do powoływania rządu. Być może autorka nie miała dostępu do odpowiednich materiałów z tego zakresu. A jeśli tak, to trzeba było wyraźnie zaznaczyć to w pracy.

Mniej rozwinięta jest ocenno-postulatywna płaszczyzna rozważań, co wcale nie oznacza, że w pracy w ogóle nie występuje. I tak np. elementy ocenno-postulatywne znajdują się w rozdziale poświęconym wyborom prezydenckim, czy też w obszernym zakończeniu pracy. Jednak nie występują w całej pracy. I nie chodzi tu o ocenę przyjętego w poszczególnych państwach modelu prezydentury, bo o jego przydatności może autorytatywnie wypowiadać się „rodzimy” badacz, a nie badacz „z zewnątrz”, który nie zna dokładnie całokształtu uwarunkowań i praktycznego funkcjonowania przyjętego określonego modelu prezydentury. Natomiast istnieje możliwość oceny

przyznanych Prezydentowi kompetencji z punktu widzenia przyjętych przez konstytucję jego funkcji. Inaczej mówiąc, istnieje możliwość oceny szczegółowych rozwiązań konstytucyjnych występujących w ramach przyjętego modelu prezydentury. Dotyczy to także tych rozwiązań konstytucyjnych, które występują sporadycznie, jak choćby przewidujących polityczną odpowiedzialność Prezydenta. Wreszcie, pożądane byłoby ustalenie, które z przyjętych rozwiązań konstytucyjnych dotyczących instytucji prezydenta w państwach Europy Środkowo-Wschodniej mogą być wykorzystane przy doskonaleniu polskiej prezydentury. Natomiast model tej ostatniej z powodzeniem mógłby zostać przez autorkę oceniony.

Recenzowana praca nasuwa też kilka uwag o szczegółowym charakterze. Po pierwsze, autorka zdaje się utożsamiać wybory powszechne z wyborami bezpośrednimi (s. 144 i n.). Nie jest to ściśle, bo wybory pośrednie też mogą być powszechnymi. Po drugie, w żadnym przypadku nawet najostrejsza krytyka poczynań Prezydenta nie może być traktowana jako forma pociągania go do odpowiedzialności, bo sama przez się nie powoduje opróżnienia urzędu. A tak traktuje tę krytykę autorka (s. 307). Jest to natomiast forma kontroli działań Prezydenta. Po trzecie, w zakończeniu autorka pisze, że „na pozycję prawnoustrojową prezydenta składają się normy konstytucyjne i prawne, a także sposób sprawowania urzędu i osobowość piastuna urzędu co tworzy styl prezydentury oraz kontekst sytuacyjny czyli sytuacje społeczno-polityczne” (s. 331). Chodzi tu jednak nie o pozycję prawnoustrojową, lecz politycznoustrojową. A ponadto normy konstytucyjne, to też normy prawne. Wreszcie po czwarte, organizację Urzędu Prezydenta autorka przedstawiła na przykładzie tylko dwóch państw, tj. Polski i Rosji (s. 200–203) nie dysponując statutami regulującymi organizację urzędu prezydenckiego w innych państwach. Nie jestem do końca przekonany, czy statutów tych nie można byłoby zdobyć np. poprzez ambasady. Ale być może myślę się.

Pod względem formalnym recenzowana książka nie wywołuje żadnych zastrzeżeń. Jest to praca rzetelna, napisana według wszelkich reguł pisania pracy naukowej. Pragnę zwrócić uwagę na język pracy. Jest on naukowy, ale zarazem bardzo komunikatywny, co niewątpliwie stanowi jedną z wielu zalet pracy. Dzięki temu językowi książka z pożytkiem może być wykorzystana nie tylko przez specjalistów z zakresu prawa konstytucyjnego i politologii, lecz również przez studentów Wydziałów Prawa, Administracji, Politologii i innych dyscyplin pokrewnych, a także przez polityków. Na uwagę zasługują też bardzo dobrze sformułowane przypisy. Znajdują się one w tych miejscach, w których powinny się znajdować i stanowią dowód, iż autorka swobodnie posługuje się bardzo bogatą literaturą przedmiotu. Recenzowana rozprawa jest więc bardzo dobrze udokumentowana.

Wykorzystana w rozprawie baza źródłowa jest imponująca. Autorka wykorzystała w pracy aż 414 pozycji naukowych, nie licząc kilku opracowań o charakterze publicystycznym. Nie są to tylko prace w języku polskim, lecz również w językach obcych, a mianowicie angielskie, francuskie, rosyjskie, czeskie i ukraińskie. W sumie tych ostatnich wykorzystanych w rozprawie jest aż 78. Należy dodać, że baza źródłowa rozprawy jest zróżnicowana. Obejmuje ona bowiem nie tylko książki i artykuły, lecz akty prawne głównie o charakterze konstytucyjnym, a nawet orzecznictwo sądowe. Nie zabrakło też w pracy dokumentów informujących o działalności Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Reasumując, wykorzystane w rozprawie źródła są najzupełniej wystarczające i nie nasuwają żadnych zastrzeżeń.

Reasumując, recenzowana książka Pani dr Bożeny Dziemidok-Olszewskiej jest opracowaniem bardzo wartościowym wnoszącym istotny wkład w rozwój nauki prawa konstytucyjnego i politologii. Jest to zatem praca interdyscyplinarna. W istocie stanowi ona studium prawnopolitologiczne, co niewątpliwie wpływa na jej wartość.

*Zbigniew Szeliga*